

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YÜKSEKÖĞRETİM ÇALIŞMALARI: BOLOGNA SÜRECİ VE TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİ

The European Union's Work in Higher Education: Bologna Process and Turkish Universities

Sibel YALI¹

ÖZET

Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'ni bilgiye ve yenilikçiliğe dayalı, kaynakları verimli kullanan, çevreci ve daha rekabetçi, aynı zamanda yüksek istihdam sağlayarak sosyal ve bölgesel uyumu destekleyen bir ekonomiye dönüştürmeyi hedeflemektedir. Üniversiteler bu hedefin odağında yer almaktadır. Bu çalışma çerçevesinde Avrupa'da yükseköğretim reformları ve modernleşmesinin son yirmi yıl içinde aldığı yol incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında Türkiye'nin de dâhil olduğu Bologna Süreci'ne ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma Bologna programının doğru okunması ve uygulanmasının, üniversitelerin ve paydaşlarının lehine olacağı öngörüsü ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bologna Süreci, Yükseköğretim

ABSTRACT

The European Commission aims to transform European Union into a knowledge and innovation based, environmentalist and competitive economy, which uses resources efficiently and supports social and territorial cohesion by providing high levels of employment. Universities are the focus of these objectives. Reform and modernization of higher education in Europe during the last twenty years were examined in this study. An assessment of the Bologna Process, Turkey also included was made in this context. The study concludes with the foresight that the correct reading and implementation of the Bologna program would be in favor of universities and other stakeholders.

Key Words: European Union, Bologna Process, Higher Education

GİRİŞ

Bu çalışma, Bologna Sürecini anlamak ve Türkiye'deki üniversitelerin dünya üniversiteleri karşısındaki konumunu bu süreç çerçevesinde değerlendirmek üzere kaleme alınmıştır. İncelemeler nitel bir araştırma çerçevesinde yürütülmüştür. Bu bağlamda konuyla ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Bu araştırma yurtdışında Bologna Sürecine ilişkin ciddi bir alanyazın olduğunu ortaya koymuştur. Bu dokümanların bir kısmını sürece dahil olan ülkelerin yıllık değerlendirme raporları ile süreci oluşturan temel bildirgeler çerçevesinde kaleme alınan makale ve tez çalışmaları oluşturmaktadır. Türkiye'de bu konuya ilişkin yapılan çalışmaların ise az sayıda ve sınırlı konuda üretildiği gözlenmektedir². Bu çalışmada alanyazın taramasının yanı sıra OECD, UNESCO, TÜİK, SCImago ve Leiden Ranking gibi bazı istatistiki kurumların veritabanlarından yararlanılmıştır. Bu veritabanlarından özellikle Bologna Sürecine dahil olan ülkelerdeki mevcut üniversite sayıları, bu üniversitelerin yıllara göre başarı sıralamaları ve ülkelerin gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) büyüme oranlarına ilişkin çeşitli bilgiler edinilmiştir.

Temelleri Magna Charta Universitatum (1988) ve Sorbonne Ortak Bildirgesi (1998) ile atılan ve günümüze uzanan Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA)'daki reformlar serisi Bologna Süreci (BS) olarak adlandırılmaktadır. Avrupa'da ortak bir yükseköğretim alanı yaratma fikri ilk kez bu bildirge ile ortaya çıkmıştır. BS'nin temel prensibi aslında Avrupa Komisyonu tarafından

¹ İstanbul Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İSTANBUL e-posta: ataman_si@yahoo.com

² Tez Merkezi tarama sonucunda Bologna Süreci'ne ilişkin 12 kayıt bulunmuştur. Bu kayıtlardan 2'si doktora çalışmasıdır.

programlanan Lizbon Stratejisi³ ile paralel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu strateji, AB'nin, 2010 yılına kadar "dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temeline dayanan ekonomisine" dönüşmesini hedeflemektedir. Ancak 2008 yılında ABD'de meydana gelen ve AB'ye de hızla yayılan küresel mali kriz, bu projenin aksamasına neden olmuştur. Dolayısıyla strateji kapsamında belirlenen hedeflerden uzaklaşmıştır. Bu tablo karşısında, Avrupa Komisyonu, Lizbon Stratejisi'nden yola çıkarak küresel mali sorunları ve borç krizleriyle oluşan yeni konjonktürü (toplu durum) de dikkate alarak, Avrupa 2020 Stratejisi'ni geliştirmiştir. Buna göre, Avrupa Komisyonu, 2020 yılına kadar ekonomik ve sosyal alanlarda altyapı çalışmalarına destek verecektir. Böylece AB, bilgiye ve yenilikçiliğe dayalı, kaynakları verimli kullanan, çevreci ve daha rekabetçi, aynı zamanda yüksek istihdam sağlayarak sosyal ve bölgesel uyumu destekleyen bir ekonomiye dönüşebilecektir. Üniversiteler bu hedefin odağında yer almaktadır.

Bugün Avrupa işsizlik oranının ciddi boyutlara ulaştığı ve genç nüfusun işsizlikten muzdarip olduğu zor bir dönemle karşı karşıyadır. BS ile dünya çapında eğilimler doğrultusunda yükseköğretim sistemlerinin modernleşmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Ancak sosyo-ekonomik, politik ve kültürel açılardan birbirinden farklı olan BS üyesi ülkelerin ortak kararları benimsemesinde ve uygulamaya almasında çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. İşte tam bu noktada, BS'nin yukarıda sözü edilen durumlara karşı ne çeşit çözümler üretebileceğini sorgulamak ve on yıllık bir süreçten sonra gelinen noktayı değerlendirmek oldukça önemlidir. Bu değerlendirme Avrupa'nın ekonomik anlamda gelişmesi ve kalkınması için son derece önemlidir. Avrupa'nın küresel anlamda rekabetçi olabilmesinin temel şartı küresel bilgi ekonomisinde kabul gören tüm reformların uygulamaya alınmasına bağlıdır. Bunun için belirlenecek olan strateji yüksek öğretim alanını ciddi bir şekilde dikkate almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda BS üzerinde ısrarla düşünülmesi gereken bir süreç olarak karşımızda durmaktadır.

Bu konu Türkiye üniversiteleri açısından ele alındığında ortaya maalesef olumsuz bir tablo çıkmaktadır. Bu husus Amerika'da yükseköğretim sisteminin anlatıldığı ve Türkiye için reform önerilerinin sunulduğu Egemen Üniversite (Gür, 2016) isimli kitapta net bir şekilde ifade edilmektedir. Bu çalışma Türk yükseköğretiminin reforma ihtiyaç duyduğunu dile getirmesi bakımından önemlidir. Kitabın son bölümünde bu konudaki görüş ve önerilere yer verilmektedir. Buna göre Türkiye'de akademik özgürlükler garanti altına alınmalı, özerk ve topluma hesap verebilir bir yükseköğretim yönetim sistemi kurulmalı, liyakatler gözetilmeli ve şeffaflık artırılmalıdır. Bir diğer öneri de üniversitelerin toplumsal ihtiyaçlara cevap üretebilmesi ve nitelikli insan kaynağının geliştirilerek sürdürülebilir bir finansman modeline geçilmesi üzeredir. Bu öneriler yükseköğretim kurumlarının kalitesini yükseltmek ve bu kurumların uluslar arası arenada rekabet edebilirliğini artırmak üzere geliştirilmiştir. Bologna Süreci'nin sunduğu reformlar dizisi de bu önerilerle benzerlik göstermektedir.

Bu çalışma, yukarıdaki paragraflarda sözü edilen stratejiler doğrultusunda yüksek öğretim reformlarının ve modernleşmesinin Avrupa'da son yirmi yıl içinde aldığı yolu incelemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin de dâhil olduğu bu sürecin ulusal seviyede nasıl ele alındığını da ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçlardan hareketle çalışmanın birinci bölümünde BS temel bildirgeler ve gelişmeler konusu ele alınacaktır. Çalışmanın devamında dünya genelinde ve Türkiye özelinde bir değerlendirme yapılacaktır.

BOLOGNA SÜRECİ TEMEL BİLDİRGELER VE GELİŞMELER

Avrupa ülkelerini süreci başlatmaya ve yükseköğretimde kapsamlı reformlar yapmaya iten iki önemli neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki AB ülkelerinin ABD karşısında inovasyon (yenileşim) konusunda geri kalması ve ABD ile rekabet edemeyişidir. Diğer önemli neden ise yüksek öğrenim görmek isteyen genç nüfustaki artıştır. Genç nüfusun farklı ülkeleri görme ve

³ Lizbon Stratejisi, (Lizbon Ajandası) 23 - 24 Mart 2000 tarihlerinde Portekiz'in başkanlığında, Lizbon'da yapılan Avrupa zirvesinde, AB ekonomisini yeniden yapılandırmayı amaçlayan, Avrupa Birliği'nin genel perspektifini belirleyen gelişme planıdır.

farklı kültürleri öğrenme talepleri öğrenci hareketliliğinde de artışa sebep olmuştur. Dünya'da yükseköğrenim gören öğrenci sayısı 1970'te 28,6 milyonen, 2000 yılında bu sayı 100,8 milyona ve 2007 yılında 152,5 milyona ulaşmıştır. İstatistikler yükseköğrenime kayıtlı öğrenci sayısının ciddi oranda arttığını ve 7 yıl içerisinde toplam 52,5 milyon öğrenci talebi gerçekleşeceğini göstermektedir (UNESCO 2009A). Bununla birlikte, 2,5 milyondan fazla öğrencinin kendi ülkeleri dışında eğitimlerine devam ettikleri, 2020 yılında yurtdışında öğrenim gören öğrenci sayısının 7 milyona ulaşılacağı tahmin edilmektedir (UNESCO 2009B).

Bu ve benzer nedenlerden hareketle 29 Avrupa ülkesinin⁴ yükseköğretimden sorumlu Bakanları bu sorunların çözümü için bir işbirliğine ihtiyaç olduğunu dile getirmişlerdir. Gönüllü olarak başlatılan fikir birliği Bologna Bildirisi'nin 1999 yılında imzalanması ile sonuçlanmıştır. “Beşeri sermayenin, ülkelerin ekonomik büyümesinin ve kalkınmasının anahtarı olarak görülmesi düşüncesi” bu gönüllü işbirliğine motivasyon olmuştur (Durdu, 2011). Bildiri ile 2010 yılına kadar BS'nin temel hedeflerini oluşturan öğrenim ve istihdam amacı güden hareketliliğin kolaylaştırılması, Avrupa yükseköğretimini Avrupa ve Avrupa dışı ülkeler için bir cazibe merkezi haline getirilmesi ve hudutları olmayan, yüksek kalite ve gelişmiş bilgiyi temel alan bir yükseköğretim alanının oluşturulması konularında fikir birliğine varılmıştır. Kısaca BS ile özellikle yükseköğretimde standartlar geliştirilmesi ve Avrupa'da birbiriyle uyumlu bir yükseköğretim alanı oluşturulması hedeflenmiştir. Yükseköğretimde bir takım değişiklikler yapmayı gerektiren bu süreç ile yükseköğretim kurumlarının kendine özgü farklılıkları görünür ve karşılaştırılabilir hale getirilmiştir. Böylece sürecin çıktılarının temel alınması ile yükseköğretimde akademik program etkinliğinin ölçülmesi mümkün hale getirilmiştir (Özkan, 2015). Süreç, ulusal ve uluslar arası alanların kurumsal ve organizasyonel düzeylerinde çok katmanlı bir yönetim sistemini de ortaya çıkarmıştır (Altan, 2013).

Bologna Bildirisi'nin yayımlanmasından iki yıl sonra, Türkiye'yi de içeren üç yeni ülkenin⁵ katılımı ile, 32 Avrupa ülkesinin yükseköğretimden sorumlu Bakanları, 2001 yılında Prag'da, BS'yi izlemek ve gelecek yıllar için öncelikler belirlemek üzere toplanmıştır. Prag'da BS'ye yaşam boyu öğrenimin teşvik edilmesi, öğrencilerin ve yükseköğretim kurumlarının sürece aktif katılımının sağlanması ve AYA'nın cazip hale getirilmesi hedefleri eklenmiştir. 2003 yılında⁶ Berlin'de toplanan 33 Avrupa ülkesinin Yükseköğretim Bakanları, BS'ye, “Avrupa Araştırma Alanı (AAA) ile AYA arasında bir görevdeşlik kurmak ve Doktora çalışmaları” konulu bir diğer hedefi eklemişlerdir. Toplantıda ayrıca, üye ülkelerde sürece hız kazandırmak ve durum tespiti yapmak amacıyla, 2005 Bergen Konferansı'ndan önce gerçekleştirilmek üzere, Yükseköğretimde (Lisans ve Yüksek Lisans olmak üzere) iki aşamalı derece yapısı, Yükseköğretim diploma ve/veya dereceleri ve öğrenim sürelerinin tanınması ve Kalite Güvencesi başlıkları ile öncelik alanları belirlenmiştir (Berlin 2003).

2005 yılında⁷ Norveç'in Bergen şehrinde dördüncüsü gerçekleşen Avrupa Eğitim Bakanları Konferansı'nda, 2005–2007 yılları arasında AYA ile AAA arasında bir görevdeşlik yaratılması, BS'nin sosyal boyutunun güçlendirilmesi, öğrenci ve öğretim görevlilerinin hareketliliği ile AYA'nın cazip hale getirilmesi ve Avrupa dışındaki ülkelerle işbirliğinin sağlanması ve güçlendirilmesi konularında öncelik alanları belirlenmiştir. Toplantıda, ayrıca 2007 yılına kadar, Avrupa Kalite Güvencesi Birliği (ENQA) tarafından geliştirilen ve AYA'da yer alan yükseköğretim kurumlarına yönelik “Kalite Güvencesi Standartları ve Uygulama Prensipleri”nin üye ülkelerdeki uygulamaları; Ulusal Yeterlikler Çerçevesi uygulamaları; Doktora programları da dâhil olmak

⁴Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve İrlanda.

⁵ Türkiye, Hırvatistan ve Kıbrıs Rum Kesimi

⁶ Berlin'deki Konferansta Bologna Süreci'ne 7 ülke (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Vatikan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Sırbistan-Karadağ, Makedonya ve Andora) daha katılmış ve toplam ülke sayısı 40'a erişmiştir.

⁷ Bergen Bakanlar Konferansında Sürece 5 ülke (Emenistan Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) daha katılmış ve toplam ülke sayısı 45'e ulaşmıştır.

üzere ortak yükseköğretim programları; Yükseköğretimde esnek öğrenim yolları yaratılması başlıklarında bir değerlendirme raporu hazırlanmasına karar verilmiştir (Bergen 2005).

2007 yılında⁸ Londra’da beşincisi gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı’nda süreçte kaydedilen gelişmeler değerlendirilmiş, hareketlilik, sosyal boyut, veri toplama ve istihdam konuları öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. (Londra 2007) 2009 yılında, 46 BS üye ülkeleri yükseköğretimden sorumlu Bakanları, süreçteki gelişmeleri değerlendirmek ve gelecek on yılda AYA için öncelikleri belirlemek amacıyla Belçika’nın Leuven kentinde bir araya gelmişlerdir. Bu öncelik alanları sürecin sosyal boyutu yani eşit erişim, istihdam edilebilirlik, yaşam boyu öğrenme, öğrenci-merkezli öğrenme ve yükseköğretim kurumunun öğretme görevi, eğitim ve araştırmada yenilik, uluslararası açıklık, hareketlilik, veri toplama, çok boyutlu şeffaflık araçları ve yükseköğretimin finansmanını kapsamaktadır (Leuven 2009).

2010 yılında⁹, BS’ye katılan ülkelerdeki yükseköğretimden sorumlu bakanlar, 1999 Bologna Bildirgesinde öngörüldüğü üzere, AYA’nın oluşturulması amacıyla, Budapeşte’de ve Viyana’da bir araya gelerek Leuven’de vurgulanan hedeflerin uygulama kararlılığını 2020’ye kadar göstereceklerini beyan etmişlerdir. Bakanlar bir sonraki konferansın Romanya’nın Bükreş kentinde Nisan 2012’de gerçekleştirilmesine karar vermişlerdir. Bildirgede Bologna İzleme Grubu’ndan ortaklaşa kararlaştırılan Bologna prensiplerini uygulama konusunda yaşanan sıkıntılara önlem olacak çalışmalar yapması ve Bükreş’te yapılacak olan konferansta bakanlara sunması istenmiştir (Budapeşte ve Viyana 2010).

2012 yılında yükseköğretimden sorumlu bakanlar AYA’nın mevcut durumunu değerlendirmek ve gelecekteki öncelikleri belirlemek üzere Romanya’nın Bükreş kentinde bir araya gelmişlerdir. Toplantıda; gelecek için yükseköğretime yatırım yapılması, herkes için kaliteli yüksek öğretim sağlanması, Avrupa ihtiyaçlarına hizmet etmek üzere istihdam edebilirliğin güçlendirilmesi, daha iyi öğrenme için hareketliliğin güçlendirilmesi, siyasi hedeflere destek olmak üzere veri toplama ve şeffaflık konularının iyileştirilmesi hususları üzerinde durulmuş ve bu hususlar öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Bakanlar bir sonraki konferansın 2015’te Ermenistan’da yapılmasına karar vermişlerdir (Bükreş 2012).

Bu doğrultuda Erivan’da AYA-BS Bakanlar Konferansı ve 4. Bologna Politika Forumu gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılar sonucunda “2015 Uygulama Raporu” yayınlanmıştır. İlgili rapor Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğüne bağlı Eurydice ile birlikte Eurostat, Eurostudent ve Bologna İzleme Grubunun katkılarıyla hazırlanmıştır. Raporda 47 ülke ile birlikte Türkiye’nin de dâhil olduğu AYA için yükseköğretim reformlarına dair kapsamlı nitel ve nicel veriler bulunmaktadır.¹⁰

Raporda AYA’da yaklaşık 37,2 milyon öğrencinin yükseköğretime kayıtlı olduğu ifade edilmektedir. Öğrenci popülasyonu açısından bakıldığında 4,3 milyon yükseköğretim öğrencisi ile Türkiye Rusya’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yükseköğretime kayıtlı olan 10 öğrenciden sadece 7’sinin yükseköğretim programını tamamladığı, AYA üyesi ülkelerin yaklaşık yarısında yükseköğretim programını tamamlama oranının % 30-50 gibi düşük oranlarda seyrettiği görülmektedir. Türkiye ise yükseköğretim programı tamamlanmada % 88 ile birinci sırada yer almaktadır. Türkiye, 2005/2006 - 2011/2012 dönemi içinde yükseköğretimdeki öğrenci sayısında % 86’lık artış ile Karadağ’dan sonra en çok artış gösterdiği ülke olmuştur. Raporda, Bologna sürecinde derece sistemleri, ulusal yeterlilik çerçevesi, kredilerin tanınması ve kalite güvencesi çalışmalarında AYA ülkelerinin önemli ilerlemeler kaydedildiği belirtilmekle birlikte, daha kat edilecek mesafe de bulunduğu ortaya konulmaktadır. Türkiye yükseköğretim sistemi diğer

⁸ Karadağ’ın 2006’da bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 2007 yılında gerçekleştirilen Londra Bakanlar Konferansında alınan karar ile Karadağ’ın sürece dahil olmasıyla üye ülke sayısı 46’ya yükselmiştir.

⁹ Budapeşte-Viyana Bakanlar Toplantısı’nda Kazakistan’ın da sürece dahil olmasıyla bugün Bologna Süreci, 47 ülkenin üye olduğu geniş bir alana yayılmıştır.

¹⁰ Detaylı bilgi için bkzn. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/182EN.pdf Erişim: 12/07/2015

ülkelerle bu alanlarda kıyaslandığında pek çok ülkeden oldukça ileri aşamada görülmektedir (AYA, 2015).

AYA bugün gelinen nokta itibariyle daha şeffaf, tanınır ve hareketli bir pozisyonundadır.¹¹ Avrupa öğretim kurumlarının uluslararası aktifliği, dünyanın geri kalan bölgeleri ile diyalog ve işbirliği içinde olmaları ve iş dünyasına katılımları bunun en önemli göstergesidir. Ancak yapısal reformların uygulanmasından kaynaklanan farklılıklar ile uygulama araçlarının bazen yanlış bir şekilde ya da bürokratik ve yüzeysel olarak kullanılması nedenleriyle süreç akışında sorunlar yaşanmaktadır.

DÜNYA GENELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Webometrics Temmuz 2016 verilerine göre dünyanın dört bir yanından toplam 26,355 kayıtlı üniversite bulunmaktadır¹². Liste başında sayısı 4,000'i aşan üniversiteleri ile Hindistan yer almaktadır. Listedeki ülkelerden bazılarını örnek olarak ABD (3,000), Çin (2,300), Brezilya (1,500), Japonya (1000), Güney Kore (350) ve Singapur (50) ülkeleri verilebilir. Avrupa da yaklaşık 6,000 üniversite bulunmaktadır. AB üyesi ülkelerdeki toplam üniversite sayısı ise 3,300 civarındadır. Türkiye'de 2015 yılı itibariyle 114'ü devlet ve 76'sı vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 190 üniversite bulunmaktadır¹³. Türkiye'deki toplam üniversite sayısına bir referans olması üzere Birleşik Krallık (280), Almanya (450), Fransa (570), Kanada (360), İtalya (235), İspanya (250), Rusya Federasyonu (1350), Hollanda (130), İsviçre (100), İsveç (45) ve Polonya'da (420) üniversite bulunmaktadır.

Bilim, teknoloji ve sanayide iddiası olan ülkeler genellikle, GSYİH'lerinin %3'ünü ArGe çalışmalarına ayırmaktadırlar (OECD 2011). Türkiye için bu oran, 2003 yılı için %1 olarak öngörülmüştür ancak bu hedef gerçekleştirilememiştir. 2009, 2010 ve 2011 yılları için gerçekleşen ArGe rakamları da %0,85-%0,84 ve %0,86 bandına oturmaktadır (TÜBİTAK 2011). Son yıllarda ArGe harcamaları konusunda başı Çin Halk Cumhuriyeti çekmektedir. Hemen arkadan gelen Hindistan ve Brezilya'nın son dönem yenilişim atağı bu rakamlarla izah edilebilmektedir. Bu ülkeler, teknolojiye hedeflerine ABD ve Japonya'yı almışlardır. Tablo 1'de ülkelerin GSYİH'den araştırmaya ayırdıkları yüzdelik pay görülmektedir.

Tablo 1: GSYİH Büyüme Oranı (bir önceki yıla kıyasla, yüzde olarak)		
	2005	2010
AB-27	2,2	2,1
ABD	3,4	2,5
Brezilya	3,2	7,4
Çin	11,3	10,4
Hindistan	9,3	8,8
Japonya	1,3	4,7
Rusya	6,3	4

Kaynak: Eurostat

Bilindiği üzere ABD, 1990'lı yılların ortasında teknolojik evrim sürecine geçerek "yeni ekonomi"nin temellerini atması sonucunda, iş gücü verimliliğinde Avrupa Birliği'ne göre daha yüksek oranlar kaydetmeyi başarmıştır. Nitekim 2001 yılının verilerine bakıldığında, iş gücü verimliliği yıllık artış oranı Avro Alanı'nda yüzde 1,2 ile sınırlıyken, bu oran ABD'de yüzde 2,3 olmuştur. Ayrıca, 2000 yılında yapılan bazı tespitler sonucunda, Avrupa Birliği'nin özellikle ABD ve Japonya'ya karşı araştırma alanında yapısal olarak zayıf kaldığı gözlemlenmiştir. Birliğin, 2000 yılında GSYİH'den araştırmaya ayırdığı pay yüzde 1,86 iken, bu oran ABD'de yüzde 2,69; Japonya'da yüzde 3,04 olarak gerçekleşmiştir. Bu tespitlerin yanı sıra yüksek teknoloji ürünlerinde ticaret dengesinin Avrupa'da uzun süredir açık verdiği de dikkat çekmiştir (İKV, 2014:19-20).

¹¹ Sürecin başlatılmasından 16 yıl sonra Beyaz Rusya'nın da bu süreçte katılımı ile AYA üyesi ülke sayısı 48'e çıkmıştır.

¹² Detaylı bilgi için bkz: <http://www.webometrics.info/en/node/54> Erişim: 27/01/217

¹³ Bu sayı 2012 yılında 103'ü devlet ve 65'i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 168'dir.

Bu noktada BS'nin rekabette ABD üniversitelerini yakalamak üzere başlatıldığı ve sürecin halen ABD üniversitelerini takipte olduğunun vurgusunun yapılması yerinde olacaktır. Zira 2011/2012 dünya üniversiteleri bilimsel başarı sıralamasına bakıldığında ABD adresli ilk on üniversitenin liste başında yer aldığını görmekteyiz. Beş yüz üniversitenin yer aldığı bu listede, ilk 100 içinde ABD'den 64; Birleşik Krallık'tan 11; Hollanda'dan 7; İsviçre'den 6; Almanya'dan 3; İsrail, Danimarka, Hong Kong, İrlanda, Güney Kore, Singapur, Kanada, İsveç ve Çin'den birer üniversitenin yer aldığı görülmektedir.¹⁴ Adı geçen listede Türkiye'den altı üniversite yer almaktadır. Bunlardan ODTÜ, Ege Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi sıralamada 381, 472, 490, 492, 496, 497. sıra ile listede yer almaktadır. Genel toplam içinden sadece 6 üniversitemiz ki bunlarda tıp, farmakoloji, toksikoloji gibi spesifik alanlarda gösterdikleri performans ile başarı listesi içinde yerlerini alabilmişlerdir.

Scopus veri tabanına dayalı SCImago Journal Rank'in, 1996-2015 yıllarındaki toplu sonuçlarını kapsayan değerlendirme tablosuna baktığımızda yine ABD üniversiteleri liste başında karşımıza çıkmaktadır. Yayın sayısı ve uluslararası alanda yarattıkları etki nazarında yapılan bu değerlendirme tablosunda ABD'yi Çin, Birleşik Krallık, Japonya, Almanya, Fransa, Kanada, İtalya, İspanya, Hindistan, Avustralya, Rusya Federasyonu, Hollanda, Güney Kore, Brezilya, İsviçre, Tayvan, İsveç ve Polonya ülkeleri takip etmektedir. Türkiye bu sıralamada Polonya'nın ardında 20. sıra ile listede yerini almaktadır.¹⁵

Burada anlatılanlardan hareketle bilgi çağının gereklerini yerine getiremeyen ülkelerin zaman içerisinde listenin gerisinde kalarak ligden düşeceği öngörüsü yapılabilir. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin bir birlik şeklinde hareket ederek ekonomilerini bilgiye ve yenilikçiliğe açık hale getirmeye çalışmalarını doğru okumak gerekmektedir. Bu noktada Avrupa Komisyonu'nun tasarladığı Avrupa 2020 stratejisini hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Zira bu strateji ile Avrupa Komisyonu, AB'yi bilgiye ve yenilikçiliğe dayalı bir ekonomiye dönüştürerek kaynakları daha verimli kullanan, daha çevreci ve daha rekabetçi bir ekonominin temellerini atmayı ve Birliği sosyal ve bölgesel uyumu sağlamış yüksek istihdamlı bir ekonomiye dönüştürmeyi hedeflemektedir. Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında Avrupa Birliği için belirlenen bu hedefler, Üye Devletler arasındaki farklı şartlar ve konumlar dikkate alınarak, farklı ulusal hedeflere dönüştürülmüştür. Bu hedeflere ulaşmak için Avrupa Komisyonu tarafından yedi girişimden oluşan üç ayaklı büyüme stratejisi belirlenmiştir. Şekil 1'de bu strateji ve girişimler özetlenmektedir (İKV, 2014:33).

Şekil 1: Avrupa 2020 Stratejisi'nin Yedi Girişimi

Avrupa Komisyonu'nun tasarladığı Avrupa 2020 Stratejisi'nin başarısını değerlendirmek için 2020 yılına kadar ulaşılması gereken hedefler içinde "Araştırma ve geliştirme alanında, Avrupa

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkznz. <http://www.leidenranking.com/>

¹⁵ Sıralama H Endeksine göre yapılmıştır. Detaylı bilgi için bkznz. SCImago Journal Web Sayfası (Çevrimiçi) <http://www.scimagojr.com/> Temmuz 2015

Birliği'nin GSYİH'sinin yüzde 3'nün Ar-Ge için ayrılması" hedefi dikkat çekmektedir. Ülkeler bazında bir inceleme yapıldığında da Birlik üyesi devletlerin bu konuda tedbirli davrandıkları gözlenmektedir.

TÜRKİYE ÖZELİNDE GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye, BS'ye 2001 yılında katılmıştır. Türkiye'nin bu sürece katılımında şüphesiz uluslararası rekabette çitanın yükseltilebilmesi ve Cumhuriyetin 100. yıl hedeflerine doğrudan katkı sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Ancak Türk üniversitelerinin mevcut durumu bu kurumların vizyon, misyon, kalite ve işleyiş hususlarında hedeflenenden çok farklı bir konumda bulunduğu işaret etmektedir. "Türk yükseköğretiminde öğretim elemanlarının Bologna süreci kapsamındaki uygulamalara ilişkin görüşleri" başlığı altında kaleme alınan doktora çalışması sürecin yeterince anlaşılmadığını ve sürece ilişkin etkin çalışmalar ile uygulamaların yeterince gerçekleştirilemediğini ortaya koymaktadır (Dalgıç, 2008). İlgili tez çalışması sonrasındaki sürece ilişkin yeni bir çalışma yapılmamış olması ilginçtir. Bu durum, meselenin üzerinde çok da durulmadığının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Türkiye'de BS'ne ilişkin ulusal ve kurumsal düzeyde 2010 yılına kadar alınan mesafe, uygulamaların pozitif ve negatif sonuçları ile sürecin sunduğu fırsatlar ve tehditler "Bologna süreci ve yükseköğretim kurumlarındaki yansımaları" konusunda yapılan yüksek lisans tezinde incelenmiştir. (Akman, 2010). Ancak Yükseköğretim sistemlerinin yeniden yapılandırılması için önemli bir fırsat sunan BS'nin hedeflerine ulaşması ve tüm ülkelerde uyumlu bir şekilde uygulanması hususunda kesin konuşmak mümkün görünmemektedir. Zira sürecin başarısı paydaşların işbirliği, yeterli zaman ve finansal destek gibi unsurlara bağlı olarak değişebilmektedir. Yine de BS'nin, mevcut işleyiş dikkate alındığında, ilgili sürecin yükseköğretim sistemleri için bir fırsat unsuru olduğu akademik çevrelerce kabul edilmektedir (Kıyıcı, 2012).

Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla toplam 190 üniversite bulunmaktadır. Son yıllarda meydana gelen üniversite sayısındaki bu artış çeşitli yorumları da beraberinde getirmektedir. Bu yorumlar üniversitenin anlamı, toplumdaki yeri ve vizyonu üzerinedir.¹⁶ Lakin BS'nin üniversite sayısına ilişkin bir kısıtlaması bulunmamaktadır. BS'nin temel amacı üniversitenin kurum olarak ekonomik ve sektörel rekabet edebilirliğini artırmaktır. BS, veriye dayalı politikalar oluşturulmasını ve stratejiler geliştirilmesini teşvik etmektedir. Ancak Türkiye özelinde ulusal ölçekte hem bu çıktıların hem de bunların biçimlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda BS'nin geliştirdiği standartların Türk yükseköğretiminde uygulanmaya alınması akademisyenler tarafından olumlu olarak görülmektedir (Yöntem, 2015).

Türk yükseköğretiminde çözüm bekleyen sorunlardan bir tanesi de üniversite sınavındaki ortalama başarı sıralamasında son yıllarda gözlenen düşüştür. Bu saptama Tablo'2 üzerinden de yapılabilmektedir. Tabloya göre 2010 – 2015 yılları arasında yapılan ortalama netlerde sayısal olarak ciddi bir düşüş görülmektedir. Bu tespit temel bilimler noktasında öğrenci profilinde de bir düşüşe işaret etmektedir. Bu yorumdan hareketle Hacettepe, Boğaziçi, ODTÜ ve Bilkent gibi Türkiye'nin en iyileri arasındaki üniversitelere yerleşen öğrencilerin, üniversite sınavındaki başarı sıralamasının istikrarlı bir biçimde gerilediği varsayımı yapılabilir¹⁷. PISA ve TIMSS gibi uluslararası ölçekli başarı değerlendirmesi çalışmalarından elde edilen veriler de bu olumsuz tabloya işaret etmektedir. OECD'nin "2016 Tek Bakışta Eğitim" adlı yıllık raporunda, Türkiye'nin, 38 OECD üyesi ülke arasında 35. sırada yer aldığı belirtilmektedir (BBC Türkçe, 2016). Bu çerçevede BS'nin tek başına Türk üniversiteleri üzerinde olumlu bir etki yaratmasını beklemek akıl dışı kabul edilmelidir. Zira Bu kapsamda Türk üniversitelerinin ülke vizyonu çerçevesinde hem niteliğinin sorgulanması hem de üniversiteye yerleşen öğrencilerin mevcut bilgilerinin işaret ettiği durumun üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

¹⁶ 15 Temmuz 2015 tarihli darbe girişiminin ardından Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 15 vakıf üniversitesi kapatılmıştır.

¹⁷ Burada temel bilimler için Türkçe, tarih, matematik fizik ve kimya bölümleri işaret edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bknz. ÖSYM Web Sayfası <http://www.osym.gov.tr/belge/1-4128/ogrenci-secme-ve-yerlestirme-sistemi-osys.html> 2008 - 2011 Dönemi ÖSYM Yerleştirme Kılavuzları

Tablo 2. YGS 2010-2015 Yılları Arası 4 Temel Branşa Dair Net Sayıları

Yıllar	Türkçe Ortalama Netler	Matematik Ortalama Netler	Sosyal Bilimler Ortalama Netler	Fen Bilimleri Ortalama Netler
2010	21,5	11,4	12,4	4,6
2011	21,9	7,5	11,6	4,1
2012	18	6,92	11,63	3,56
2013	16,8	7,5	12,1	3,5
2014	18,7	6,1	11,2	3,5
2015	15,8	5,2	10,7	3,9

Kaynak: ÖSYM 2010 - 2015

Nitekim TÜBİTAK tarafından hazırlanan Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları:2003-2023 Strateji Belgesi'nin işaret ettiği vizyon bugün ciddi şekilde eleştirilmektedir. Zira, bilim teknoloji ve ArGe konusunda 2003 yılından beri alınan yol hedefleri yakalamak için yetersiz görülmektedir. Bu belgede Türkiye'nin bilim ve teknolojide yol arayışlarının yaklaşık kırk yıllık bir geçmişi bulunduğu altı çizilmektedir. Bu vurgunun devamında şu cümleler ifade edilmektedir:

“Bugüne kadar ortaya konulan bilim ve teknoloji politika belgelerine bakıldığında, biraz gecikmeli de olsa, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda tutarlı bir çizginin izlendiği görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin bilim ve teknolojideki yerine ve buna dayalı olarak dünya ölçeğinde rekabet gücüne bakıldığında, bu politika belgelerinde ortaya konulan hedeflerin gerçekleştirildiğini söylemek mümkün değildir. Türkiye, daha önceki dönemlerde de yol ayrımına gelmiş, doğru yolu seçmeye niyetlenmiş, ancak bunu gerçekleştirememiştir.” (TÜBİTAK 2004)

TÜBİTAK tarafından yapılan bu vurguya rağmen TBMM tarafından hükme bağlanan 2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı ve T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan 2011-2014 Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi'nde de yine benzer bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşıma göre hedef *“bilim, teknoloji ve yenilikte yetkinleşmiş, üreten, net katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak artırabilen bir Türkiye”* olarak belirlenmiştir (TBMM, 2006). Bu iyi niyetli hedefe ulaşılabilmesi için her şeyden önce bilgi toplumu olunması yani bilginin üretilmesi gerekliliğinin burada altını çizmeliyiz. Hâlbuki istatistikî veriler henüz bu hedefe ulaşılması için yeterli donanımına sahip olmadığımızı maalesef ortaya koymaktadır. Dış ticaret rakamları incelendiğinde de, Türkiye'nin üretmeyen (tüketen), bir başka deyişle daha az arz eden ve daha çok talep eden bir yapıya doğru gittiğini göstermektedir (TÜİK 2011).

Türkiye'de lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde yükseköğretimde okuyan öğrencilerin tamamı BS kapsamındadır. Bu bağlamda toplam öğrenci sayısı açısından Türkiye, AYA ülkeleri arasında Rusya'dan sonra en yüksek 2. ülke konumundadır.¹⁸ Öğrenci sayısındaki artış göz önünde tutulduğunda Türkiye sıralamada listenin başında yer almaktadır. Bu durumda Türkiye'de öğrenci kapasitesi göz önünde tutularak sisteme entegrasyonda bir iyileştirme çalışması yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda AYA 2015 Türkiye Raporu verilerini ve tavsiyelerini dikkate almak önem teşkil etmektedir. Bu rapor Türkiye'nin geriye dönük son üç yılda önemli yol aldığına işaret etmektedir (YÖK, 2015). Ancak halen geliştirmesi ve iyileştirilmesi gereken alanlar bulunduğu da dikkat çekmektedir.

Rapor, Türkiye yükseköğretim sisteminde zayıf olunan ve en fazla iyileştirilmesi gereken alanları, Kalite Güvencesi ve Dış Kalite Güvencesi süreçleri olarak belirlemektedir. Dış kalite güvencesi süreçleri maalesef tüm kurumlarda uygulanmamaktadır. Bununla birlikte kalite güvencesi süreçlerinde öğrenciler ve iş dünyası yer alamamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, Avrupa Kalite Güvencesi ajansına kayıtlı bir kalite ajansı bulunmadığına işaret edilmektedir. Buna rağmen

¹⁸ Sadece Rusya toplam AYA'nın %25'inden daha fazlasına sahipken yükseköğretimdeki en yüksek öğrenci sayısı beş ülkededir (Rusya, Türkiye, Ukrayna, Almanya ve Birleşik Krallık). Bu beş ülke, AYA'nın %50'den fazlasını temsil etmektedir.

Türkiye'nin yükseköğretim sisteminde bilgi, beceri ve yetkinlikler odaklı Yeterlilikler Çerçevesinin uygulanması sürecinde önemli gelişmeler elde etmiş olması önemlidir. Sürecin son aşaması olan ulusal yeterlilikler çerçevesinin AYA yeterlilikler çerçevesi ile ilişkilendirilmesi henüz tamamlanmamış olsa da yükseköğretim kurumlarındaki programların büyük çoğunluğu yeterlilikler çerçevesi ile ilişkilendirilmiştir.

Bu çalışmaların bir sonucu olarak ulusal programlarda bir standartlaşma endişesi dile getirilmektedir. Bu endişe AYA üyesi diğer ülkelerde de mevcuttur. Hâlbuki yükseköğretim alanında birçok değişikliğin başlangıcı BS ile mümkün olmuştur. Özellikle Türkiye açısından sürecin sağladığı olumlu sonuçlar önemlidir. 2014 AB İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin yükseköğretim alanında iyi düzeyde ilerleme kaydettiği belirtilmektedir. Ancak bu değerlendirme ülke vizyonu ve uluslararası rekabet açılarından yetersiz kalmaktadır.

Bu bağlamda, geçtiğimiz üç yıl zarfında Türkiye'de ArGe harcamalarının GSYİH'ye oranında bir artış söz konusu olmuştur. 2012, 2013 ve 2014 yılları için ArGe rakamları %0,92 -%0,95 ve %1,01 bandına oturmuştur. Böylece 2003 yılı için öngörülen %1 lik hedef 2014 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Bir diğer anlamlı gelişme Türk üniversitelerinin bilimsel başarı sıralama sonuçlarına yansımıştır. Buna göre geçtiğimiz üç yıl içinde sıralamaya Türkiye'den 6 üniversite daha dâhil olmuştur.¹⁹ Böylece listedeki toplam Türk üniversiteleri sayısı 12'ye yükselmiştir. Bu üniversiteler alfabetik sıra ile Ankara, Atatürk, Dokuz Eylül, Ege, Erciyes, Gazi, Hacettepe, İstanbul Teknik, İstanbul, Karadeniz Teknik, ODTÜ ve Selçuk üniversiteleridir. Bu üniversiteler sıralamada 612, 761, 715, 482, 686, 554, 452, 575, 353, 806, 501 ve 710. sıra ile listede yerlerini almışlardır. Ancak dünya sıralaması ilk 500'lük liste içinde sadece İstanbul, Hacettepe ve Ege üniversiteleri yer alabilmiştir.²⁰ Listenin en başındaki isimler arasında yine ABD üniversiteleri bulunmaktadır.

BS'nin ABD üniversiteleri ile rekabeti geliştirmek amacıyla tasarlandığını göz önünde bulundurulduğunda Türk üniversitelerinin vizyonunu yenilemesi kaçınılmaz görünmektedir. Türkiye'nin beşeri sermayesini geliştirebilmesi ve daha etkin kullanabilmesi için kurumların verimli ve üretken çalışması, inovasyonlara açık olması gerekmektedir. Özellikle iş dünyasının üniversitelerle işbirliği içinde olması elzemdir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin yükseköğretim alanındaki çalışmaları ve bu çalışmaların genel çerçevesini belirleyen Bologna Süreci incelenmiştir. İncelemeler nitel bir araştırma çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmanın sınırlarını belirleyebilmek amacıyla BS'ye ilişkin eleştiriler konusuna girilmemiştir. Ancak sürece ilişkin ciddi eleştiriler ve bürokrasiden kaynaklanan ciddi sıkıntılar olduğuna dikkat çekilmiştir. BS, kısaca Avrupa'da akademik konularda standartlar geliştirmek ve ayrılıkları en aza indirgeyerek eğitim sistemlerini bağdaştırmak ve birbiriyle tam uyumlu bir yükseköğrenim alanı yaratmak amacıyla oluşturulmuş bir programdır. Türkiye, bu sürece 2001 yılında katılmıştır.

Sürecin temel dokümanlarını 1999'dan bu yana her iki yılda bir düzenlenen bildirgeler oluşturmaktadır. Bu belgelerde BS'nin uluslararası bir işbirliği olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, bu işbirliği farklı üye ülkeleri bir araya getiren ve karşılıklı güvenle devam eden gönüllü bir formata sahiptir.²¹ Bu süreçte var olan sistemlerin ortak bir paydada buluşturulması öngörülmüştür. Böylece kurumlar arası hareketlilik, müfredatların geliştirilmesi, derecelerin tanınması, stratejik planlama ve tanınmayı sağlamak için ortak öğretim süreleri oluşturulması gibi bir dizi yenilik söz konusu olmuştur. Bu bağlamda dünyaya açık, diğer bölgelerle rekabet halinde ve işbirliği yapılan

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.leidenranking.com/>

²⁰ 2011/2012 dönemi verileri dikkate alındığında bu veri üniversite sıralamasında bir gerileme olduğuna işaret etmektedir.

²¹ Bologna Süreci'nin tek yasal belgesi 1997 Avrupa Konseyi / UNESCO Lizbon Tanıma Sözleşmesidir.

bir Avrupa alanının yaratılmasına yönelik ilkeler hayata geçirilmiştir.²² Bu süreç, “daha önce yapıldığı gibi yeni bir sistemin uyarlaması değil, var olan sistemlerin ortak bir paydada oluşturulmasından ibaret olan bir yenilenme hareketidir”. Bu yenilikler, “var olan sistem veya sistemlerin köklü dönüştürülmesi ile değil, karşılıklı öğrenme içinde gözden geçirilmesi ve birbirine yaklaştırılması” ile hayata geçirilmektedir (Önderoğlu 2012). Bu şekilde, bir ülkeden ya da yükseköğretim sisteminden bir diğerine geçişin kolaylaşması ve böylece öğrenciler ve öğretmen görevlilerin hareketliliği, bilginin paylaşımı ve istihdam artışı planlanmaktadır.

Bildirgelerde detaylı şekilde vurgulanan ve yukarıdaki paragrafta kısaca özetlenmeye çalışılan BS esas itibarıyla üç ana hedefe işaret etmektedir. Bu hedefler sırasıyla uluslar arası rekabet, hareketlilik ve istihdam edilebilirlik üzerinedir. Bu bağlamda Avrupa’da edinilmiş diplomaların uluslararası alanda geçerliliği ve Avrupa’ya kıta dışından öğrencilerin çekilmesi esas odaktır. Dolayısıyla BS aslında Avrupa 2020 stratejisi kapsamında planlanan akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme tedbirleriyle doğru orantılıdır. Bir diğer ifadeyle üniversiteler tüm bu tedbirlerin merkezinde yer almaktadır.

Avrupa boyutunda ele alınan ve yükseköğretimde belli ölçülerde standartlaşma oluşturan sürecin global eğilimler doğrultusunda ortaya çıkan talepleri tümüyle karşılayabilmesi ve yükseköğretim kurumlarında oluşan problemleri tam manasıyla giderebilmesi elbette kolay bir iş değildir. Zira sosyo-ekonomik, politik ve kültürel açılardan farklı olan ülkelerin yükseköğretim kurumlarının görevdeşlik yaratabilmeleri yönünde adımlar atılmakta ve bu konuda atılan adımların yarattığı bürokrasiden ötürü üniversiteler sorun yaşamaktadır. Ayrıca üniversitelere ayrılan bütçe ve üniversitelerin özerklikleri konularında da ülkeler arasında farklılık bulunmaktadır. Bu bağlamda süreç içinde meydana gelen sancılar sürecin doğal bir parçası olarak görülmektedir. Eski sosyalist ülkelerin de sürece dâhil olması ile bu sorunların boyutunun daha da arttığı kabul edilmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında BS’nin Türk üniversitelerinde salt bürokratik bir konu olarak ele alındığı ve konunun niteliğinden ziyade niceliğine önem verildiği görülmektedir. Scopus veri tabanına dayalı SCImago Journal Rank değerlendirme tablosunda Türkiye’nin üzerinde yer alan Avrupa ülkelerinin BS’ye dahil olduğu görülmektedir.²³ Nüfusları Türkiye’ye kıyasla daha az olan Avrupa ülkelerinin Türkiye’den daha fazla ve etkin bilimsel yayın yaptığı gerçeği nitelik açısından önemlidir. Dolayısıyla Bologna kapsamında faaliyette bulunmanın ülkelerin aleyhinde bir durum yarattığını öne sürmek anlamlı değildir.²⁴ Ancak Türkiye’deki eğitimin gerçekliği göz önüne alındığında bu tür stratejik belgelerin uygulanabilirliği tartışma konusu olmaktadır. Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler Türkiye’deki eğitim sisteminde ilk ve ortaöğretim kademelerinden üniversite seviyelerine kadar eğitimde maalesef bir gerileme olduğunu göstermektedir. Açıkça ifade etmek gerekirse bu problemin çözümü için BS’ye sığınmak gerçekçi görünmemektedir. BS’yi gerçekleştirebilme ülküsü ancak üniversite çevresini tüm boyutları ile analiz edebilecek bir irade ile mümkündür. Zira Türkiye’nin toplumsal, ekonomik ve insani gerçekliğinden uzak kabul edilebilecek stratejilerin uygulamaya alınmasının katkıdan çok hantallığa neden olacağı aşikârdır. Dolayısıyla Türkiye’nin kendi gerçeklerinin farkında olarak akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme stratejileri doğrultusunda bilginin paylaşılması ve yenilişimin yaratılması hususunda tedbirler alması zorunludur. Bu bağlamda BS’den bir rehber olarak yararlanılması mümkün olabilir.

²² Monako ve San Marino bu sürece katılmayan Avrupa Konseyi üyeleridir. Avrupa Birliği üyelerinin tümü sürece dâhildir. Günümüz itibarıyla Bologna Süreci, 48 ülkenin üye olduğu geniş bir alana yayılmıştır.

²³ Bu ülkeler sırasıyla Almanya, Avusturya, Belçika, İngiltere, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Yunanistan’dır.

²⁴ Bu konudaki iddialar için bkzn. Nevzat Evrim Önal; Bologna Süreci Sorgulanıyor, (AB’nin Akademik Tahakkümünün Sosyalist Tahlil, Eleştiri ve Reddiyesi) Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011.

Sonuç olarak gerek Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında alınan önlemlerin gerek Bologna Süreci'ne yönelik faaliyetlerin ve bu alandaki gelişmelerin takip edilmesi Türkiye'nin lehinedir. Bu çalışmaların doğru planlanması ve uygulanması Türkiye'nin 2023 vizyonu çerçevesinde belirlediği hedeflere ulaşmasına katkı sağlayabilir. Ancak bu katkının ülke gerçekleri göz önünde bulundurularak araştırılması ve uygulanması zaruridir. Aksi halde boş yere zaman ve enerji harcanmış olacaktır. Türkiye'nin eğitimde bir sıçrama yapabilmesi, süslenmiş ve idealize edilmiş belgelerden uzaklaşarak, erişilebilir hedeflere bağlı bulunmaktadır. Bu hedef, Magna Charta Universitatum'un önsözünde “*insanlığın geleceğinin büyük bir ölçüde gerçek anlamdaki üniversiteler nezdinde kültür, bilgi ve araştırma merkezlerinde yapılan çalışma sonuçlarının oluşturacağı kültürel, bilimsel ve teknik gelişmeye bağlı olacağı*” ifadesiyle belirtilmektedir.

KAYNAKLAR

Akman, T. (2010). *Bologna Süreci Ve Yükseköğretim Kurumlarındaki Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.

Altan, D. (2013). *Sosyal Özneler, Ulusal Devletler Ve Uluslararası Kurumlar: Türkiye'de Yüksek Öğretimin Yeniden Yapılandırılması Ve Bologna Süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul

AYA; Eurydice; Eurostat; Eurostudent (2015). *Avrupa Yükseköğretim Alanı: Bologna Süreci Uygulama Raporu*. Brüksel: Eurydice 220s. ISBN 978-92-9201-256-4 doi:10.2797/81203

BBC Türkçe (2016), “OECD Eğitim Endeksi: Türkiye Sondan Dördüncü Sırada”, 26 Ekim 2016.

Bergen Bildirgesi (2005) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012

Berlin Bildirgesi (2003) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012

Bologna Bildirgesi (1999) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012

Bologna Process (2015) <http://www.ehea.info/> Erişim Tarihi: 01.01.2011

Budapeşte-Viyana Bildirgesi (2010) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012

Bükreş Bildirgesi (2012) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012

Dalgıç, G. (2008). *Türk Yükseköğretiminde Öğretim Elemanlarının Bologna Süreci Kapsamındaki Uygulamalara İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. İstanbul

Durdu, E. (2011). *Bologna Süreci Ve Türk Yükseköğretimi'nin Bologna Süreci'ne Uyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

EHEA (2015). *National Report for Turkey regarding the Bologna Process implementation 2012-2015*.

Erivan Bildirgesi (2015) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2015.

European Commission (2010). *A Strategy Guide for Europe 2020*.

European Commission (2012). *A European Strategy For Key Enabling Technologies: A Bridge to Growth and Jobs*. COM (2012) 341 final, 26.06.2012.

European Commission (2015). *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Union, (2014) *Progress Report for Turkey*.

Gür, Bekir, (2016). *Egemen Üniversite*, Edam Yayınları, İstanbul.

Ilgaz, M., Z. Usal. (2006). *Avrupa Birliği'nin Lizbon Stratejisi*. İKV, İstanbul.

- İKV (2014). *Avrupa 2020 Stratejisi*. Dünya Yayıncılık. İstanbul.
- Kıyıcı, Ö. (2012). Bologna Süreci: Yükseköğretim sistemi için bir fırsat mı yoksa bir tehdit mi? Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- Leiden Ranking (2016) <http://www.leidenranking.com/>
- Leuven Bildirgesi (2009) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012
- Londra Bildirgesi (2007) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012
- OECD (2011). *Science, Technology and Industry Scoreboard 2012*.
- Önal, N. (2011). *Bologna Süreci Sorgulanıyor (AB'nin Akademik Tahakkümünün Sosyalist Tahlil, Eleştirisi ve Reddiyesi)* Yazılama Yayınevi. İstanbul.
- Önderoğlu, S.. "Bologna Süreci" *Hacettepe Üniv. Anatomi Dergisi*, 2012.
- Özkan, A. (2015). *Bologna Süreci Kapsamında Yükseköğretimde Akademik Program Etkinliğinin Ölçülmesi: Türkiye Üniversitelerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara
- ÖSYM, <http://www.osym.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.01.2015
- Prag Bildirgesi (2001) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012
- Ranking Web of Universities. <http://www.webometrics.info/en/node/54> Erişim: 27/01/2017
- TBMM (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*, Resmi Gazete, Sayı 26215, Temmuz.
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2010). *Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2011-2014 Aralık*.
- SCImago Journal Rank (2015) <http://www.scimagojr.com/journalrank.php> Erişim Tarihi: 01.01.2016
- Sorbonne Bildirgesi (1998) <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler%20temel-bildirgeler-ve-gelismeler> Erişim Tarihi: 21.01.2012
- The Magna Charta Universitatum (1988) <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum> Erişim Tarihi: 01.01.2015
- TÜBİTAK (2011). *ArGe Faaliyetleri Anket Sonuçları 2011*.
- TÜBİTAK (2004). *Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, 2003-2023 Strateji Belgesi*, 19. Versiyon, Kasım.
- TÜİK (2011). *Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı 2011*.
- TÜİK (2015). *Ar-Ge Harcamalarının GSYİH'ye Oranı, 2004-2014*.
- UNESCO (2009A). Institute for Statistics, "Global Trends in Tertiary Education", Global Education Digest 2009 Comparing Education Statistics Across the World.
- UNESCO (2009B). *World Conference on Higher Education: "Trends in Global Higher Education"*, A Report Prepared for the Executive Summary 2009.
- YÖK (2015). *AYA 2015 Bologna Süreci 95916564/323 Sayılı Uygulama Raporu*. Ankara.
- Yöntem, E. (2015). *Yükseköğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Bologna Süreci ve Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesine İlişkin Görüşleri (Kırıkkale Üniversitesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi. Kayseri.